

**מסמך רקע בנושא:
השאלת ספרי לימוד**

מוגש לוועדת החינוך והתרבות

כתיבה: רוני בר-נתן, עובדת מחקר ומידע

אישור: שמוליק חזקיה, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

ט' בתמוז תשס"ד

28 ביוני 2004

1. רקע

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת החינוך והתרבות של הכנסת בנושא השאלת ספרי לימוד ב-29 ביוני 2004. חוק השאלת ספרי לימוד קובע שכל בית-ספר רשאי להשתתף בתכנית השאלת ספרי לימוד. במסמך מוצגים –

1. עיקרי החוק;
2. הוראות משרד החינוך בנוגע לפרויקט השאלת ספרי לימוד;
3. נתוני משרד החינוך;
4. הקשיים שיישום החוק מעורר ועמדת משרד החינוך בעניינם.

2. עיקרי חוק השאלת ספרי לימוד, התשס"א-2000

2.1. השאלה

חוק השאלת ספרי לימוד, התשס"א-2000, קובע שכל בית-ספר רשאי להשתתף בתכנית השאלת ספרי לימוד, ובלבד שיותר מ-90% מהורי התלמידים הסכימו להעביר את ספרי הלימוד לבתי-הספר.

2.2. רכישה

לרשות בית-הספר יעמוד תקציב חד-פעמי שיסייע ברכישה הראשונית של ספרי הלימוד. השר יקבע באישור הוועדה אמות מידה לקביעת סכומי הסיוע הניתנים לבתי-הספר לרכישה הראשונית של ספרי הלימוד.

2.3. דמי שאילה

השאלת ספרי הלימוד כרוכה בתשלום שנתי. הורי התלמיד יישאו בדמי שאילה לפי דמי השאילה המרביים שיקבע השר באישור הוועדה. דמי השאילה יממנו את כל העלויות הכרוכות ברכישת ספרי לימוד חסרים, בהחלפת מהדורות ובבלאי הנובע מהשימוש בהם.

2.4. ביצוע ותקנות

שר החינוך ממונה על ביצוע החוק והוא רשאי, באישור הוועדה, להתקין תקנה בכל עניין הנוגע לביצועו.

2.5. תחילה ותחולה הדרגתית

תחילתו של החוק בשנת הלימודים תשס"ח, והוא יוחל בהדרגה לפי צווים שיקבע השר לכל שנה.

3. הפרויקט להשאלת ספרי לימוד – חוזר מנכ"ל תשסד/8(א), אפריל 2004.

חוזר מנכ"ל תשסד/8(א) מציג את מטרות הפרויקט, את עקרונותיו, את השותפים לו, את אופן הפעלתו ואת לוח זמנים שלו.

3.1 מטרות הפרויקט

1. מתן הזדמנות שווה לכל התלמידים לפתוח את שנת הלימודים עם ספרים מלא;
2. חינוך הילדים לערך של כבוד לספר ופיתוח תחושת אחריות אישית לרכוש שאמור לשרת את הקבוצה;
3. הקלת הנטל הכספי המוטל על ההורים;
4. הקפדה על שימוש בספרי לימוד מאושרים ועל החלפתם אחת לחמש שנים – הפעלת הפרויקט תאפשר פיקוח על רכישת הספרים, הן מבחינת המחיר הן מבחינה פדגוגית, ותבטיח שהחלפת מהדורות תעשה אחת לחמש שנים בלבד;
5. הקפדה על ההוראה לרכוש אך ורק ספרים שייעשה בהם שימוש.

3.2 עקרונות הפרויקט

משרד החינוך פנה לחברה למשק ולכלכלה כדי שתפרסם **מכרז ארצי**. המכרז נועד להקל על מנהלי בתי-הספר את כל הנוגע לרכישת ספרים, להתקשרות עם ספקים וכו'.¹ באמצעות המכרז הארצי צומצמו פערי התיווך, השיווק וההפצה ומחירי הספרים ירדו בכ-15% מהמחיר הקמעונאי ועד 40% מהמחיר לצרכן.

להלן כמה דוגמאות להוזלת ספרי הלימוד שמסר מר מיכאל קרסנטי מהחברה לפיתוח משאבי אנוש, (המכונה גם החברה למשק ולכלכלה):²

שם הספר	הוצאה	מחיר קטלוגי	מחיר המכרז	שיעור ההנחה
שבילים	מט"ח	118 ש"ח	100 ₪	15%
עם מלכים	רכס	42 ש"ח	34 ₪	18%
מישור החוף	מט"ח	57.45 ש"ח	47.68 ₪	17%
נקרא בקלות		45.75 ש"ח	36 ₪	21%

לדברי מר קרסנטי, מחירים אלו אינם סופיים, שכן חמש החברות שזכו במכרז מעניקות לבתי-הספר הנחה נוספת על מחירי הספרים הנקובים לעיל.³

¹ גב' רחל שכטר, ממונה על השאלת ספרי לימוד, משרד החינוך, מכתב, 27 ביוני 2004.

² מר מיכאל קרסנטי, מנהל העסקים של החברה למשק ולכלכלה, שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

נציג משרד החינוך פנה למנהלי מחלקות החינוך בעיריות וברשויות המקומיות במכתב במטרה לרתום אותם לפרויקט, והודיע בו לכל אחד מהגופים מהם הסכומים העומדים לרשותו. כמו כן נפגש נציג משרד החינוך עם מנהלי מחלקות החינוך בעיריות וברשויות, עם מנהלי בתי-ספר ועם ועדי הורים כדי להסביר להם את יתרונות הפרויקט. משרד החינוך פנה לתקשורת כדי ליצור לובי של הורים וועדי הורים שיפעיל לחץ על מנהלי בתי-הספר להצטרף לפרויקט.⁴ משרד החינוך אישר לתגמל מורים ומנהלים המצטרפים לפרויקט עד שלוש שעות שבועיות מתוך מאגר השעות שלהם.

3.3 השותפים לפרויקט

1. בתי-הספר המעוניינים להצטרף לפרויקט יודיעו על כך בכתב לרשות המקומית. בתי-הספר יעבירו לרשות המקומית את כל הנתונים החיוניים להזמנה ולרכישה של חומרי הלמידה;
2. הרשות המקומית תרכז את ההזמנות מבתי-הספר ותבצע הזמנה מרוכזת מהחברה למשק ולכלכלה;
3. החברה למשק ולכלכלה תפרסם מכרז על מחירי ספרי הלימוד, תבצע את ההזמנה מהזכיינים ותבטיח את אספקת הספרים ישירות לבית-הספר;
4. בתי-הספר יעבירו את התשלום עבור הספרים לחברה למשק ולכלכלה באמצעות נציג הרשות המקומית;
5. בתי-ספר שאינם מקבלים תמיכה כספית ממשרד החינוך והתרבות בפרויקט יכולים לרכוש את הספרים במחירי המכרז;
6. רשתות חינוך שתלמידיהן משתמשים בספרי הלימוד מתוך רשימת ספרי הלימוד שאישר המשרד יוכלו לפנות ישירות לחברה למשק ולכלכלה לשם רכישת הספרים.

3.4 תמיכה כספית

תמיכת משרד החינוך

בשנת הלימודים תשס"ד תמך משרד החינוך בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים המדורגים בעשירונים 5-10 במדרג הטיפוח שקבע משרד החינוך (נקבע על-פי מפתח סוציו-אקונומי). **בשנת הלימודים תשס"ה** יתמוך משרד החינוך בעשירונים 3-10. תלמידי כיתות א'-ב' ימומנו במחיר אחיד של 30 ₪ לתלמיד.⁵

התמיכה הכספית לתלמידי כיתות אחרות נעשית כדלקמן:

עשירון 3 : 80 ₪ לתלמיד;

עשירון 4 : 90 ₪ לתלמיד;

³ ש.ם.

⁴ גבי רחל שכטר, ממונה על השאלת ספרי לימוד, משרד החינוך, מכתב, 27 ביוני 2004.

⁵ חוזר מנכ"ל תשס"ד/8 (א), אפריל 2004; גבי רחל שכטר, ממונה על השאלת ספרי לימוד, משרד החינוך, שיחת טלפון, 21 ביוני 2004.

עשירון 5 : 100 ש"ח לתלמיד ;
עשירון 6 : 110 ש"ח לתלמיד ;
עשירון 7 : 120 ש"ח לתלמיד ;
עשירון 8 : 130 ש"ח לתלמיד ;
עשירון 9 : 140 ש"ח לתלמיד ;
עשירון 10 : 150 ש"ח לתלמיד .

אגרת השאלה

אגרת ההשאלה מיועדת לממן את רענון ספרי הלימוד ובכלל זה שיפוץ ותיקון של ספרים משומשים, ורכישת חוברות עבודה. סכום אגרת ההשאלה לכיתות א'-ו' הוא 240 ש"ח לתלמיד, ולכיתות ז'-ט' – 280 ש"ח לתלמיד. האגרה תיגבה במהלך חודש יוני באמצעות בית-הספר ותועבר לרשות מקומית.

3.5. לוח הזמנים

בחודש מרס : הרשמת בתי-הספר ברשויות המקומיות ופרסום המכרז על-ידי החברה למשק ולכלכלה ;
בחודש אפריל : הרשמת הרשויות המקומיות בחברה למשק ולכלכלה ופרסום תוצאות המכרז ;
בחודש מאי : העברת הזמנות מפורטות מהרשויות המקומיות לחברה למשק ולכלכלה ;
בחודשים יוני-יולי : ביצוע ההזמנות על-ידי החברה למשק ולכלכלה לפי דרישות הרשויות ;
בחודש אוגוסט : חלוקת הספרים לתלמידים והגשת דוח ביצוע על-ידי בתי-הספר כפי שיידרש .

4. נתוני משרד החינוך

בשנת הלימודים תשס"ד רכשו ספרים 585 בתי-ספר בעלות כוללת של 12,000,000 ש"ח כדלקמן :

בתי-ספר "מתחדשים" – בתי-ספר המפעילים את הפרויקט חמש שנים : 226 בתי-ספר יסודיים ו-58 חטיבות ביניים ;

בתי-ספר חדשים – בתי-ספר שהצטרפו לפרויקט בשנת הלימודים תשס"ד : 159 בתי-ספר יסודיים ו-72 חטיבות ביניים .

בתי-ספר שבהם תלמידים יוצאי אתיופיה – הפרויקט הוחל בכ-70 בתי-ספר שבהם לומדים תלמידים יוצאי אתיופיה .

להערכת משרד החינוך, 170 בתי-ספר יצטרפו לפרויקט בשנת הלימודים תשס"ה.⁶

---

⁶ גבי רחל שכטר, ממונה על השאלת ספרי לימוד, משרד החינוך, מכתב, 27 ביוני 2004.

5. קשיים בהפעלת הפרויקט

אף שהפרויקט חסכוני וכדאי, לא מובן מאליו שרוב ההורים יצטרפו אליו. חוברת השיווק וההדרכה מדגישה שיש לנקוט פעולות שיווק אינטנסיביות להבטחת השתתפותם.⁷ מעבר לכך, לדברי מר אריאל כהן, האחראי לפרויקט מטעם החברה למתנ"סים, יש שתי סיבות עיקריות לכך שהפרויקט אינו מיושם:⁸

1. **קושי במינוי רכז לפרויקט** – רכז הפרויקט נדרש למלא מטלות רבות⁹ ואין הוא מתוגמל עבורן. בית-הספר יכול לתקצב את האחראי מטעמו בשלוש שעות שבועיות, אך פעמים רבות אין הדבר נעשה בשל מחסור במספר השעות המוקצב לבית-הספר.

2. **שימוש בחוברות עבודה** – חוברות עבודה עולות כסף רב ואינן ניתנות לשימוש חוזר. השימוש בהן מייקר במידה ניכרת את ספרי הלימוד של בתי-הספר היסודיים והופך את ההשאלה לבלתי אפשרית.

גם בתי-ספר המיישמים את הפרויקט נתקלים בקשיים, בעיקר בשנים הראשונות להפעלתו. **בבית-הספר "מכבים" גן-יבנה** החל הפרויקט לפעול בשנת-הלימודים תשס"ד בשיתוף מתנ"ס "חרצית" באשדוד. לדברי הגב' אבי-גיל אתיק, רכזת פרויקט השאלה בבית-הספר, הפרויקט נחל הצלחה; רוב ההורים והתלמידים היו מרוצים, שכן ספרי לימוד רבים היו חדשים, המחיר היה אטרקטיבי ונחסכה מהם התרוצצות בין חנויות לשם רכישת הספרים. עם זאת, התעוררו כמה קשיים:¹⁰

1. כאשר אין סיוע מגורם חיצוני, ההורים נדרשים לשלם סכום גבוה יותר מזה המופיע בחוזר המנכ"ל, והדבר יוצר חיכוכים.

2. אף שמשדך החינוך הצהיר שלא ישנה את סל הספרים במשך חמש שנים, הוא **משנה את תוכניות הלימודים** ומעודד כתיבת ספרי לימוד חדשים ושינוי מהדורות. הדבר גורם לחיכוכים עם מנהלי הפרויקט ברשות המקומית – בעלי מאגר הספרים – שנגרם להם נזק כספי כבד.¹¹

3. בהיעדר תקציב, **אין באפשרות בית-הספר לרכוש מדריכים עבור המורים.**

4. בית-הספר מעסיק מתנדבים, והדבר מקשה מאוד את תכנון העבודה ופוגע במקצועיות וברצף. מר רמי אמיתי, מנהל בית-הספר התיכון "גלילי" כפר-סבא,¹² מוסיף שהפעלת הפרויקט כרוכה בהעסקת

⁷ החברה למתנ"סים, השאלת ספרי לימוד – חוברת שיווק והדרכה.

⁸ מר אריאל כהן, האחראי לפרויקט השאלת ספרי לימוד, החברה למתנ"סים, שיחת טלפון, 17 ביוני 2004.

⁹ חוברת שיווק והדרכה בנושא השאלת ספרי לימוד מגדירה את משימות הרכז כדלהלן: קבלת רשימת הספרים ורשימת תלמידים, הכנת טופסי קבלה והחזרה, קביעת מועד ומקום לחלוקת הספרים, שליחת חוזר להורים, קליטת ספרים ומיונם, ארגון כוח-אדם, הכנת רשימה של מספר ספרים ושליחת הזמנה לחברה למשק ולכלכלה, שיפוץ ותיקון של ספרים, קבלת ספרים מהספק והכנת ערכות לתלמידים, חלוקת הספרים ורישומם.

¹⁰ גב' אבי-גיל אתיק, רכזת פרויקט השאלה, בית-ספר ממלכתי-קהילתי "מכבים" גן-יבנה, מכתב, 27 ביוני 2004.

¹¹ מר רמי אמיתי, מנהל בית-ספר תיכון "גלילי" בכפר-סבא מצטרף לדעתה של גב' אבי-גיל אתיק. שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

¹² שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

צוות עובדים שלם לשם קבלת הספרים, כריכתם, חלוקתם וכו'. **הקצאת משאבים עבור פרויקט השאלת ספרי הלימוד תבוא על חשבון פעילויות אחרות שבית-הספר מעוניין לקיים.**

5. **הקצאת מקום** – השנה בית-הספר בתפוסה מלאה, ואין בו מקום המיועד לאחסון הספרים. הספרים מפוזרים בכמה חדרים (חדר אחות, ספרייה וכדומה).¹³

מר רמי אמיתי, מנהל בית-ספר תיכון "גלילי" כפר-סבא, מציין קשיים נוספים בהפעלת הפרויקט;

1. ספרי הלימוד הקיימים היום בשוק הם על-פי רוב **מודבקים ובעלי כריכה דקה**, והדבר גורם להתבלותם המהירה ומעלה את הצורך לרכוש ספרי לימוד בכל כמה שנים.

2. תלמידים רבים נוהגים "לקשקש" בספרי הלימוד. פיקוח על התלמידים המחבלים בספרי הלימוד דורש את סימונם. זו עבודה רבה ואין היא מבטיחה שמקרים כגון אלה לא יישנו.

נוסף על הקשיים שהוזכרו לעיל, רוב תלמידי החטיבה העליונה נוהגים לשמור את ספרי הלימוד גם לאחר סיום התיכון.¹⁴

לדברי **מר ישראל זינגר**, **יועץ ועדת החינוך והתרבות**, כדי להתמודד עם רוב הקשיים שהעלו מנהלי בתי-הספר והאחראים לפרויקט ההשאלה, **יש להעביר את האחריות להצטרפות לפרויקט לידי הרשות המקומית ולא לידי מנהלי בתי-הספר**. כמו כן, יש להטיל את האחריות **לביצוע הפרויקט** על החברה למתנ"סים. החברה למתנ"סים צריכה להיות שותפה פעילה בהפעלת הפרויקט, ולא ביעוץ בלבד.

6. **תגובת משרד החינוך לטענות בדבר הקשיים בהפעלת הפרויקט**

גבי רחל שכטר, הממונה על השאלת ספרים במשרד החינוך, מסכימה שהפעלת הפרויקט דורשת השקעה רבה, אך לדבריה **הקצאת שלוש שעות שבועיות** לרכז הפרויקט הולמת את צורכי הפרויקט, שכן התגמול ניתן לשנה שלמה בעוד עיקר העבודה בנושא השאלת הספרים מתרכזת בחודש אחד או במספר קטן של חודשים.¹⁵

קשיים טכניים כגון כריכה רכה ושיטת הדבקת הספרים ניתנים לפתרון על-ידי עטיפת הספרים וחיזוקם, שיאריכו את ימי הספר. **כדי להימנע מהשחתת ספרי לימוד**, יש להכין את התלמידים לקראת הפרויקט ולהבהיר להם שהספרים עתידיים לשמש תלמידים רבים אחרים. יש ליצור שיתוף פעולה עם התלמידים מתוך הבנת חשיבות הנושא ולתגמל את התלמידים השומרים על ספרי הלימוד.

¹³ כך גם לדברי מר רמי אמיתי, מנהל בית-ספר תיכון "גלילי" כפר-סבא, שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

¹⁴ מר ישראל זינגר, יועץ ועדת החינוך והתרבות, מכתב, 27 ביוני 2004.

¹⁵ גבי רחל שכטר, ממונה על השאלת ספרי לימוד, משרד החינוך, שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

לדברי הגב' רחל שכטר, השימוש בחוברות עבודה עשוי להיות בעייתי עבור בתי-ספר, אך ארגון מדוקדק ונכון של פרויקט ההשאלה יכול לזכות את בית-הספר ביתרת זכות שתיועד להעשרת הספרייה של בית-הספר או לשיפור ספריית ההשאלה.¹⁶

7. מקורות

חוזר מנכ"ל תשסד/8(א), אפריל 2004.

החברה למתנ"סים, השאלת ספרי לימוד – חוברת שיווק והדרכה.

אמיתי רמי, מנהל בית-הספר התיכון "גלילי" כפר-סבא, שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

אתיק אבי-גיל, רכזת פרויקט השאלה, בית-הספר הממלכתי-קהילתי "מכבים" גן-יבנה, מכתב, 27 ביוני 2004.

זינגר ישראל, יועץ ועדת החינוך והתרבות, מכתב, 27 ביוני 2004.

כהן אריאל, האחראי לפרויקט השאלת ספרי לימוד, החברה למתנ"סים, שיחת טלפון, 17 ביוני 2004.

קרטנטי מיכאל, מנהל העסקים של החברה לפיתוח משאבי אנוש (החברה למשק ולכלכלה), שיחת טלפון, 28 ביוני 2004.

שכטר רחל, ממונה על השאלת ספרי לימוד, משרד החינוך, מכתב, 27 ביוני 2004; שיחות טלפון, 21 ביוני 2004 ו-28 ביוני 2004.

---

¹⁶ ש.ם.